

האיורים במסכת חולין, לקוחים מהספר 'שיחת חולין' באישור הרב אמיתי בן דוד שליט"א

בס"ד, י"ג אב התשפ"ו

חולין פ"ח – איזה דם צריך לכסות, במה מכסים, ושכרו של אברהם אבינו

שאלות:

1. אמנון כיסה את הדם, האם הוא צריך לכסות גם דם שנשאר על הסכין?

כסוי דם שעל הסכין

- המשנה אמרה שדם שניתז ושעל הסכין, צריך לכסות אותו, ורבי יהודה אמר שזה בתנאי שלא כיסו דם אחר מהעוף בלעדיו:
 - הברייטא לומדת מהמילה "וְכָסָהוּ" שדם שניתז רחוק ממקום השחיטה, והדם שנשאר על הסכין חייבים בכסוי. ורבי יהודה מוסיף את התנאי שלו גם בברייטא.
 - ברייתא נוספת מרחיבה את החובה מהמילה "וְכָסָהוּ" לכל הדם שיצא, כולל דם שניתז על כתלי בית השחיטה ("אגפיים"). רשב"ג אומר שהחובה הזו קיימת רק אם השוחט לא כסה את דם הנפש (הדם שהנפש יוצאת בו, ראינו את ההגדרה כבר במסכת), אבל אם כסה את דם הנפש – הוא פטור מלכסות את השאר.
 - הגמרא מחדדת את המחלוקת:
 - חכמים סוברים: שהמילה "דָּמֹו" משמעה שצריך לכסות את כל דמו.
 - רבי יהודה סובר: שהמילה "דָּמֹו" משמעה אפילו מקצת דמו (ולכן ברגע שכוסה חלק קטן מהדם, השוחט נפטר מלכסות את השאר).
 - רשב"ג סובר: שהמילה "דָּמֹו" משמעה כל הדם המיוחד (שהוא דם הנפש בלבד).

2. מה זה מידת 'כלל שהוא צריך לפרט', ובמה זה שונה מ'כלל ופרט'?

במה מכסין

- המשנה מונה את חומרי הכסוי הכשרים והפסולים:
 - מכסים: בזבל דק, בחול דק, בסיד, בחרסית (שחיקת חרסים), וכן בלבנה או במגופת חבית (כיסוי החבית) שכתש אותן היטב לאבקה דקה.
 - אין מכסים: בזבל גס, בחול גס, בלבנה או במגופה שלא כתש אותן, וכן לא יכפה עליו כלי.
 - רשב"ג אומר שכל דבר שמגדל צמחים – מותר לכסות בו; וכל דבר שלא מגדל צמחים – אסור לכסות בו.
 - הגמרא מביאה שתי גרסאות בדברי רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן: או שהוא התייחס ל"חול דק" שהוא דק כל כך עד שיוצר כלי החרס לא צריך לכתוש אותו לפני השימוש. או שהוא התייחס ל"חול גס" שהוא חול שיוצר צריך לכתוש אותו לפני השימוש.

האיורים במסכת חולין, לקוחים מהספר 'שיחת חולין' באישור הרב אמיתי בן דוד שליט"א

- הנפקא מינה בין שתי הגרסאות היא: חול שצריך קצת לכתוש אותו, כי הוא נפרך בקלות בידיים ללא כלי כתישה – ללשון הראשונה בגמרא הוא מוגדר כחול דק ומותר לכסות בו, וללשון שנייה צריך לכתוש אותו ביד לכן הוא מוגדר כחול גס ואסור לכסות בו.
 - הברייטא דורשת את המילה "וְכִסְּהוּ" שמשמעה ריבוי – כסוי בכל דבר, ומאידך את המילה "בְּעֶפֶר" מיעוט – שמשמעה הגבלת הכסוי לחומרים שדומים לעפר, שהם מין עפר שאפשר לגדל בתוכם צמחים, כמו נעורת פשתן דקה, נסורת נגרים דקה, סיד וחרסית. (כי לא כתוב 'בעפר יכסה' שאז היה אפשר להבין שמדובר רק בעפר). וזה ממעט חומרים שלא דומים לעפר (כמו קמח, סובין, מורסן וכדומה).
- רב מרי מסביר למה לא דנים את המילים הללו כ"כלל ופרט" שמצמצם את הדין לעפר בלבד: מפני שהמילה "וכסהו" היא מידה אחרת של 'כלל הצריך לפרט' שהרי ללא המילה "בעפר" היינו חושבים שאפשר לכפות כלי על הדם, ולכן המילה באה להגדיר את אופי הכסוי כעטיפה וערבוב ובליעה בחומר דק. במקרה שאפשר לפרש את הכלל בשני עניינים לא דומים כמו כלי ועפר, במקרה כזה הפרט בא לפרש את הכלל ולא למעט אותו והוא לא נדון ככלל ופרט רגיל.

3. שמחה כיסה את הדם באפר של הקומזיץ, זה תקין?

דרשות הכתובים לריבוי ומיעוט חומרי הכסוי, ודין מדבר וספינה

- רב נחמן בר רב חסדא דרש שלא מכסים אלא בדבר שזורעים בו ומצמיח (בהתאם לכלל של רשב"ג). רבא דחה את דבריו וכינה אותם טעות ("בורכא"), כי יש ברייתות מפורשות שמתירות חומרים שלא מצמיחים.
- רב נחמן בר יצחק אמר שהוא אמר לרב נחמן בר רב חסדא את הדרשה, והוא מוכיח אותה מהברייטא הבאה: אדם שמהלך במדבר (ששם העפר מלוח ולא מצמיח) ואין לו חומר אחר – יכול לשחוק דינר זהב לאבקה ולכסות בה את הדם, כי זהב קרוי עפר בפסוק: "וְעֶפְרֹת זָהָב לוֹ"; ואדם המהלך בספינה בים ואין לו עפר – יכול לשרוף את טליתו ולכסות באפרה, כי אפר קרוי עפר בפסוק של פרה אדומה: "וְלָקְחוּ לְטִמָּא מֵעֶפֶר שְׂרֵפֶת הַחֲטָאֹת", כמו שבית הלל דורשים כנגד בית שמאי (שסוברים שאפר לא קרוי עפר, אלא עפר שריפה).
- חכמים בברייטא הוסיפו חומרים נוספים לכיסוי מעבר לחומרים המותרים של המשנה כמו פחם כתוש ("השחור"), צבע כחול לעיניים, אבקת חציבת רחיים ("נקרת פיסולין"), ויש אומרים גם זרניך.

4. מרדכי לא כיסה את הדם, האם מותר לאכול את העוף?

אגדה: שכרו של אברהם אבינו

- רבא דורש: שבשכר שאמר אברהם אבינו לקדוש ברוך הוא במידת הענווה: "וְאֶנֶכִּי עֹפֶר וְאֹפֶר" – זכו בניו לקבל שתי מצוות חשובות במקדש:

האיורים במסכת חולין, לקוחים מהספר 'שיחת חולין' באישור הרב אמיתי בן דוד שליט"א

- אפר פרה אדומה. ועפר סוטה (העפר מקרקע המשכן שבודק את האישה ומטיל שלום בינה לבין בעלה).

■ הגמרא שואלת למה לא נמנה גם את עפר כסוי הדם? ומשיבה שעפר כסוי הדם אין בו הנאה, הוא רק הכשר מצווה כי הבשר כשר בלעדיו, ואין בו תועלת והנאה ישירה לטהרה או שלום בית, בניגוד לאפר פרה ועפר סוטה שיש בהם הנאה מיידיית.

○ רבא מוסיף: שבשכר שאמר אברהם אבינו למלך סדום: "אם מחוט ועד שרוף נעל"י שלא רצה להנות מהגזל – זכו בניו לשתי מצוות שקשורות לחוטים ורצועות:

- חוט של תכלת בציצית. הגמרא בתחילת הדף הבא מסבירה שיש בזה הנאה, כי חוט התכלת דומה לכסא הכבוד, והקב"ה מסתכל בכסא הכבוד ונוכח בעם ישראל שמקיימים את המצוה הזו ששקולה כנגד כל המצוות.
- רצועה של תפילין בראש וביד. שיש בזה הנאה כמו שאומר הפסוק 'וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך'.